

СЕКЦІЯ 12 СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

УДК 332.1

Ладонько Л.С.

*доктор економічних наук, доцент,**Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, м. Київ*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

EVALUATION OF THE EFFICIENCY OF USAGE OF REGIONAL DEVELOPMENT POTENTIAL IN THE CONTEXT OF PROVIDING FOR ITS STABLE DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

У статті розглянута сутність та структура економічного потенціалу регіону. Встановлено проблеми та визначені шляхи ефективного використання економічного потенціалу регіонів. Запропоновано методичний підхід до визначення напрямів та результативних показників комплексної оцінки економічного потенціалу залежно від різних сфер регіонального управління. Подано пропозиції щодо підвищення ефективності використання потенціалу задля генерування ознак сталого розвитку регіональної економічної системи.

Ключові слова: економічний потенціал, регіональний розвиток, методика оцінки, ефективність, диверсифікація, диспропорції, стратегія.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена сущность и структура экономического потенциала региона. Установлены проблемы и определены пути эффективного использования экономического потенциала регионов. Предложен методический подход к определению направлений и результативных показателей комплексной оценки экономического потенциала в зависимости от различных сфер регионального управления. Представлены предложения по повышению эффективности использования потенциала для генерирования признаков устойчивого развития региональной экономической системы.

Ключевые слова: экономический потенциал, региональное развитие, методика оценки, эффективность, диверсификация, диспропорции, стратегия.

ANNOTATION

The article is devoted to the essence and structure of economic potential of the region. Problems and ways of effective usage of economic potential of regions are determined. The methodical approach to determining the directions and productive indicators of a comprehensive assessment of economic potential depending on various spheres of regional management is proposed. The suggestions for increasing the efficiency of using the potential of the region are presented in order to generate signs of sustainable development of the regional economic system.

Keywords: economic potential, regional development, methodology of estimation, efficiency, diversification, disproportion, strategy.

Постановка проблеми. Диверсифікація темпів розвитку окремих регіонів України є глибоко вкоріненим явищем, яке є результатом дії цілого ряду факторів, в тому числі привабливості місця розташування, наявних ресурсів, рівня людського капіталу, а також доступу до транспортної інфраструктури та комунальних

послуг. Особливим аспектом є проблема ефективного використання економічного потенціалу, який розглядається як один з основних факторів, що визначає розвиток регіональної соціально-економічної системи. Оскільки регіони формуються як цілісні комплекси, збалансовані за природно-ресурсною, демографічною, виробничою, соціальною та екологічною підсистемами, а його потенціал – під впливом ендогенних та екзогенних факторів, зазначене орієнтує регіон на досягнення визначених стратегічних цілей розвитку у відповідності з наявним ресурсним забезпеченням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні складові та аспекти оцінки ефективності використання потенціалу регіону досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема В. Адріанов, О. Ілімов, І. Должанський, Н. Краснокутська, В. Нагірна, В. Микитенко, О. Олексук, Р. Симіонов, В. Піла, С. Тульчинська та інші. Однак, залишаються недостатньо вивченими питання методики комплексної оцінки економічного потенціалу регіону та стратегічні аспекти його використання.

Мета статті. Головною метою дослідження є розробка теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення існуючих методик комплексної оцінки економічного потенціалу регіону з урахуванням його стратегічних напрямів розвитку та результативних показників, залежно від різних сфер регіонального управління.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сьогоднішні тенденції соціально-економічного розвитку регіонів потребують більш сучасних інструментів регулювання регіонального розвитку. На перший план виходять інструменти, здатні забезпечити регіони та громади стимулами для пошуку власних ресурсів, стимулювати їх до активізації внутрішніх резервів розвитку. Успіх започаткованих реформ децентралізації у нашій країні, розширення владних повноважень і фінансових ресурсів регіонів та забез-

печення їх економічної безпеки залежить від можливості самих регіонів утримувати стійку економічну динаміку навіть в умовах безпрецедентного тиску негативних макроекономічних явищ [1]. Слід зауважити, що за умови нагальної необхідності стабілізації економічних процесів у державі неодмінним має бути виявлення регіонів і видів економічної діяльності, здатних стати опорою відновлення економічного зростання, «точками росту» економічної системи регіону. До того ж, здатність регіональних господарських комплексів самостійно накопичувати та ефективно використовувати потенціал для свого подальшого розвитку свідчатиме про можливість і доцільність розширення економічної самостійності регіонів.

Однак, слід погодитись із автором [2], який цілком справедливо вважає, що відтворення промислового потенціалу є одним із факторів соціально-економічного розвитку регіонів. Проте у зв'язку з розбалансованістю та регіональними диспропорціями у розвитку та розміщенні промислового виробництва України роль останнього у загальному соціально-економічному розвитку відрізняється у різних регіонах.

Характерною для сучасних умов розвитку є різка диверсифікація соціально-економічного розвитку, а значить і економічного потенціалу окремих регіонів. Незважаючи на різноманітні форми регіональної політики України, все ще неможливо компенсувати диспропорції, які перш за все розділяють країну на більш економічно розвинуту (за розміром валового регіонального продукту за 2011-2016 роки) центрально-східну частину країни (Дніпропетровська, Харківська, Донецька та Київська області) та менш розвинуту північно-західну частину країни (Чернівецька, Тернопільська, Закарпатська, Волинська області). Існуючі диспропорції все ще залишають питання щодо тенденцій розвитку та ефективного використання економічного потенціалу окремих регіонів та найсуттєвіших причин їх змін.

Таким чином, нагальним завданням даного дослідження є: 1) визначення сутності та змісту багатокomпонентної системи – економічний потенціал регіону; 2) аналіз та удосконалення структури економічного потенціалу регіону; 3) удосконалення існуючих методик комплексної оцінки економічного потенціалу регіону з урахуванням його стратегічних напрямів розвитку та результативних показників, залежно від різних сфер регіонального управління, що уможливить прийняття оптимізаційних управлінських рішень щодо визначених пріоритетів розвитку регіону.

При цьому, зазначене вище може забезпечити результативність провадженої у промисловості політики, що буде спрямована на забезпечення зростання промислового виробництва, нарощення валового регіонального продукту (ВРП) і належної фінансової стабільності. На нашу думку, серед ресурсів нагромадження

потенційного ВРП можна виділити наступні: а) трудовий потенціал (а саме, кількість і якість трудових ресурсів); б) ресурсно-сировинний потенціал (кількість і якість природних ресурсів); в) виробничий потенціал (обсяг та продуктивність основного капіталу); г) науково-технічний та інноваційний (науково-технічний та інноваційний рівень виробництва) потенціал; д) управлінський капітал (рівень результативності використання технологій менеджменту на всіх рівнях управління); ж) рівень сукупного попиту (спроможність до споживання) тощо. Виходячи з цього, економічний потенціал регіону – це сукупна здатність економіки регіону, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати високоякісну продукцію, товари, послуги, які задовольняють суспільні потреби, забезпечують розвиток виробництва і споживання [3].

Існує досить багато підходів до способів класифікації складових економічного потенціалу регіону. Так, економічний потенціал регіону може бути представлений у вигляді комплексу взаємопов'язаних потенціалів як складових структури економіки регіональної соціально-економічної системи, або видів економічних ресурсів, сфер діяльності, напрямів використання.

Найбільш часто автори виділяють наступні детермінанти економічного потенціалу регіону:

Природно-ресурсна складова – є основою матеріального виробництва і характеризує природні багатства економіки регіону уже залучені в господарський оборот, а також доступні для освоєння при даних технологіях і соціально-економічних відносинах.

Виробничо-технологічна складова – це сукупність виробничих (будинків, споруджень, обладнання та устаткування) і технологічних ресурсів, яка характеризує здатність економічного комплексу регіону впроваджувати інноваційні технології, оперативно переорієнтовувати виробничі потужності, налагоджувати ефективне виробництво нової (вдосконаленої) продукції. Дана складова відображає виробничий і технологічний стан, наявність резервів чи можливостей їх отримання, рівень технологічного розвитку, сприйнятливність регіональних економічних систем до нововведень та інших стратегічних змін.

Кадрова складова – трудові ресурси регіону, що включають чисельність активного працездатного населення за його обсягом і якістю, освітнім і професійно-кваліфікаційним рівнем, підприємницькою спроможністю. Це особливий вид ресурсу, який є носієм знань та інформації; це наявність та здатність кваліфікованих кадрів здійснювати інноваційний процес у промисловості (кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів; кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації; чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи;

фахівці вищої кваліфікації, які зайняті в промисловому комплексі України). Дана складова формується, розвивається і реалізується протягом усього трудового життя, визначає систему менеджменту виробничої діяльності, її гнучкість, адаптивність, сприйнятливість до змін.

Інвестиційно-фінансова складова – це обсяг фінансових та інвестиційних ресурсів у регіоні залучених для здійснення господарської діяльності (кошти місцевих бюджетів, господарюючих суб'єктів, позабюджетних коштів, кредитні ресурси, іноземні інвестиції, запозичення в населення). Вона виражається через індекс інвестицій в основний капітал; внутрішні поточні витрати на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами промислових підприємств; загальний обсяг інноваційних витрат тощо. Фінансова складова, на наш погляд, характеризується фінансовою незалежністю, стійкістю і кредитоспроможністю, наявністю ефективною системи управління фінансовими ресурсами, здатної акумулювати та спрямовувати необхідну їх частку на провадження господарської діяльності.

Експортна складова – певний обсяг товарів та послуг, які регіональна економіка спроможна виробити, залучаючи власні й імпортовані фактори виробництва, і реалізувати їх на зовнішніх ринках з максимальною ефективністю. Дану складову визначає сформованість зовнішніх та внутрішніх ринків, чітка експортна спеціалізація; розвиненість транснаціональних елементів: спільні підприємства, вертикально та горизонтально інтегровані структури, промислово-фінансові групи, транскордонні господарські об'єднання.

Інноваційна складова – сукупність наукових знань, інновацій, що знаходяться на різних стадіях науково-відтворювального циклу, творчий потенціал колективу. Поряд із цим, слід визнати те, що принципове значення для розуміння сутності та змісту інноваційного потенціалу промисловості в регіонах держави, як головного ресурсу системних трансформацій, є відтворення та подання його у вигляді різних функціонально зумовлених форм – тріади інноваційних резервів і можливостей (крім інноваційних ресурсів та витрат): а) «живих» знань, які є невіддільними від їхніх носіїв – суб'єктів управління та персоналу (досвід, навички, кваліфікація); б) матеріалізованих інноваційних знань (втілення новацій у техніці, матеріалах, технологіях, організаційних формах); в) інформації (семантичної, відокремленої від першоджерел, переданої комунікаційними каналами та каналами зв'язку чи збережених в природній та штучній «пам'яті») [4].

Відтак, надалі у даному дослідженні пропонується інноваційний потенціал регіону розглядати як сукупність ресурсів, резервів та можливостей регіональної економічної системи до здійснення інноваційної діяльності. Його змістовне навантаження пропонується трактувати у

двох площинах: когнітивно-інформаційній (це сукупність пріоритетних для регіональної економіки елементарних потенційно-факторних складових матеріальної, факторної та системно-універсальної природи, використання й освоєння яких забезпечує системність його трансформації) та ресурсно-функціональній (сукупність ресурсів, резервів і можливостей регіональної економіки формувати регіональне виробництво інноваційно-інформаційного типу, який за функціональними ознаками повинен включати інтелектуальну, інституціональну, ресурсну, та інфраструктурну складову).

Таким чином, визнаємо, що економічний потенціал – це динамічна категорія, яка змінюється, з одного боку, залежно від потреб суспільства, а з іншого, від рівня ресурсного, технологічного та інституціонального забезпечення її розвитку.

Регіональні детермінанти розвитку економічного потенціалу й активізації економічного зростання за своєю природою мають загально-суспільне значення, оскільки є факторами розвитку всіх галузей та видів економічної діяльності в регіоні. Однією з головних ознак економічного потенціалу є істотна обмеженість вихідних можливостей розвитку. Перш за все просторова обмеженість, тому що регіон – це завжди конкретна територія, певної величини і геополітичного положення. Обмеженість цих ресурсів проявляється досить яскраво і визначає формування поведінки суб'єктів економічних відносин.

Існуюча недосконалість інструментів розкриття економічного потенціалу регіонів призводить до обмеженості його використання, ігнорування потенційних можливостей при вирішенні інституційних завдань. Інституційним інструментом розкриття внутрішнього потенціалу регіону є регіональні стратегії. У чинних стратегіях регіонального розвитку відсутні системний і всебічний аналіз внутрішнього потенціалу регіону та визначення способів його використання. У регіональних стратегіях присутній аналіз окремих галузей та сфер діяльності, які становлять господарську основу для даного регіону, проте він не має стратегічної спрямованості як загалом, так і в контексті підвищення інвестиційної привабливості регіонів зокрема. З тексту стратегії інвестору важко дійти висновків про можливість здійснення капіталовкладень. Відповідно, проведений у такий спосіб аналіз стану розвитку окремих видів економічної діяльності не сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу регіону.

Так, у стратегіях регіонального розвитку Львівської та Чернігівської областей найбільша увага приділена підвищенню рівня інвестиційної привабливості та інноваційної спроможності регіону [5; 6]. Для Луганської та Донецької областей пріоритетним є підвищення рівня конкурентоспроможності реального сектору економіки та територій регіону [7]. У «Стратегії роз-

Таблиця 1

Напрями оцінювання економічного потенціалу регіону

Напрямок оцінки	Результативні показники оцінки економічного потенціалу
Стратегування регіонального розвитку	Наявність стратегії та програм розвитку регіону; створення публічно-приватних партнерств; місцевий діловий клімат та конкурентне становище громади; результативність програмно-цільового управління тощо.
Оперативне управління регіоном	Кількість адміністративно-територіальних одиниць регіону; дієвість виконавчої влади; дієвість інституцій громадянського суспільства та органів самоорганізації населення; методи та механізми управління; налагодження комунікацій з громадою тощо.
Інноваційно-інвестиційний розвиток регіону	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки; чисельність науковців; обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт; кількість підприємств, що займалися інноваціями; кількість впроваджених нових технологічних процесів; питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової; джерела, структура та обсяги фінансування інноваційної діяльності тощо.
Соціально-економічний розвиток регіону	Соціальна складова розвитку: чисельність та структура населення; природний та міграційний рух населення; здоров'я, моральність, інтелектуальність населення регіону; доступність, кількість, якість та структура медичних та освітніх навчальних закладів. Економічна складова розвитку: ВВП; кількість підприємств та суб'єктів господарювання; обсяг реалізованої продукції; витрати на персонал та оплату праці; обсяг і структура товарообороту; довжина та якість транспортних сполучень; енергоефективне споживання тощо.
Рекреаційно-туристичний розвиток регіону	Культурна спадщина регіону; якість туристичної інфраструктури; показники розвитку в'їзного і виїзного туризму; природно-кліматичні умови; наявність та спрямованість рекреаційних комплексів регіону; екологічна складова розвитку тощо.
Створення конкурентних переваг через створення позитивного іміджу регіону	Дотримання демократичних засад розвитку; забезпечення прав і свобод людини; забезпечення належного рівня життя населення; рейтингові показники розвитку регіону; стан внутрішньої і зовнішньої інформаційних систем; регіональні засоби масової інформації; соціальні, маркетингові дослідження тощо.

витку Волинської області до 2020 року» серед основних стратегічних напрямів розвитку регіону особливо виокремлено туристично-рекреаційну сферу [8]. Натомість, у стратегії розвитку Закарпатської області до 2020 року одним із перших пріоритетних напрямів є розвиток людського та соціального капіталу [9].

Таким чином, беручи до уваги вирішальні стратегічні напрями та фактори розвитку регіону, можна визначити напрями та результативні показники оцінки економічного потенціалу залежно від різних сфер регіонального управління (табл. 1).

Отже, оцінка ефективності виростання потенціалу регіону повинна здійснюватися через призму визначених стратегічних напрямів його залучення і може виступати одним із найважливіших критеріїв рівня розвиненості економіки, реальних можливостей росту добробуту громад і дієвості стратегічного управління розвитком складного механізму ринкових відносин регіону.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження зазначимо, що окремі регіони мають певні особливості розвитку та спеціалізацію, а отже, мають різний потенціал як за структурою, так і за ступенем сформованості. Розроблення та обґрунтування напрямів реалізації процесів щодо оцінки, формування економічного потенціалу регіонів України та нарощування його масштабів, залежить від врахування глибокої комплексності та етапності цього процесу. Адже, визначення пріоритетних напрямів – є за-

порукою системного та збалансованого розвитку регіонів, у цілому, та в якості конститутивно-ключової основи для розбудови регіональної економічної системи зокрема. Об'єктивна ідентифікація цих напрямів базується на результатах детального вивчення теоретико-методологічних основ формування економічного потенціалу, які є органічними в умовах ресурсних обмежень та практичних проявів, зокрема закономірностей, тенденцій та чинників впливу на темпи формування потенціалу в регіонах держави та України в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ – К.: НІСД, 2015. – 92 с.
2. Пила В. І. Роль промислового потенціалу у соціально-економічному розвитку регіонів України / В. І. Пила // Формування ринкових відносин в Україні. 2012. Вип. 1. – С. 163-167. URL :http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2012_1_38.
3. Джаман М.О. Теорія економіки регіонів: навч. посібн. / М.О. Джаман. – ЦУЛ, 2014. – 384 с.
4. Ладонько Л. С. Детермінанти стратегії формування інноваційного потенціалу промисловості в регіонах України: Монографія [Текст] / Л. С. Ладонько. – Херсон, вид-во Вишемирський В. С., 2014. – 424 с.
5. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2027 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Strategy-LV-OBL.pdf
6. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cg.gov.ua/index.php?id=118434&tp=012>.

7. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donoda.gov.ua/?lang=ua&sec=03.04&iface=Public&cmd=view&args=id:227096.6>
8. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voladm.gov.ua/proekt-strategi%D1%97-rozvitku-volinsko%D1%97-oblasti-na-period-do-2020-roku/>
9. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/05/Strategiya.pdf